

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

TEZĂ DE DOCTORAT

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:

PROF. UNIV. DR. DORU RADOSAV

DOCTORAND:

FELICIAN VELIMIROVICI

CLUJ-NAPOCA

2014

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

TEZĂ DE DOCTORAT

CONDIȚIA ISTORICULUI ȘI A DISCURSULUI ISTORIC ÎN SOCIETATEA
ROMÂNEASCĂ, 1948-1989

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. DORU RADOSAV

DOCTORAND:
FELICIAN VELIMIROVICI

CLUJ-NAPOCA

2014

Rezumat

Lucrarea de față nu constituie o „radiografiere”, un bilanț sau un substitut de sinteză capabilă să ofere o viziune de ansamblu asupra evoluției unui domeniu al culturii atât de complex cum este știința istorică pe parcursul jumătății de secol corespunzătoare dictaturii comuniste în România. Date fiind multiplele neajunsuri cu care cercetătorul acestei perioade se confruntă inevitabil – limitări de natură bibliografică, de resurse, de acces la arhivele instituțiilor producătoare de cunoaștere istorică sub comunism, lipsa instrumentelor de lucru, a restituirilor secvențiale atât de necesare unui astfel de demers, etc. – consider că în clipa de față sinteza încă nu poate constitui un deziderat realist.

Cu toate acestea am încercat ca, prin realizarea prezentei cercetări care grupează un set de decupaje tematice, cronologice, evenimentiale și biografice, să contribuim la adâncirea cunoașterii condiției științei istorice, a istoriografiei și a oamenilor chemați să le slujească în perioada comunistă. În acest sens am cercetat și exploatat o gamă variată de izvoare și surse istorice dintre care, până în prezent, un segment semnificativ rămăsese nestudiat. Prin urmare, temele pe care le-am discutat aici necesită a fi lecturate în continuitatea interpretărilor disponibile la momentul actual, alături de ele și nu în locul lor așadar, spre întregirea și completarea înțelegerii unei deosebit de vaste problematice.

Primii ani „republicani” au reprezentat, pentru cultura română postbelică, o perioadă de ample și profunde transformări, perioadă care poartă numele generic de „revoluție culturală”. Atât structura tradițională a comunității epistemice a istoricilor cât și discursul istoriografic românesc modern, așa cum s-au structurat ele pe parcursul primei jumătăți a secolului al XX-lea, au fost radical reconfigurate în doar câțiva ani. În condițiile în care fie și o firavă „tradiție” marxistă antebelică autentică a lipsit cu desăvârșire din spațiul nostru cultural, elita politică de la București a îmbrățișat modelul cultural sovietic – într-o primă fază cel puțin – fără rest. Știința istorică, asemeni celorlalte științe sociale și umaniste sensibile din punct de vedere politic, a fost subordonată astfel total intereselor politice de moment ale partidului conducător. Pe de altă parte, faptul că sistemul politic însuși avea un indiscutabil caracter ideocratic, întemeindu-se și sprijinindu-se pe o anumită filosofie și pe o anumită viziune asupra trecutului care trebuia să îi justifice existența, nu a putut provoca decât o și mai puternică ideologizare a discursului istoric. Forma sa extremă a fost fixată și codificată în paginile manualului unic și obligatoriu *Istoria R.P.R.*, în diferitele sale ediții care s-au succedat între anii 1947 și 1956. De o sărăcie intelectuală extremă, urmând fidel și prezentând într-o manieră ultra-dogmatică ideile lui Stalin expuse în *Istoria P.C.(b)U.S. Curs scurt*,

manualul nu a fost deloc inovator sub raport teoretic, metodologic sau conceptual. Paradoxul acestor ani ai exceselor de tot felul care au caracterizat stalinismul dezlănțuit a fost reprezentat însă de faptul că, în câmpul istoriografic, au reușit să supraviețuiască profesional un număr relativ însemnat de „foști”, adică de cercetători științifici și de cadre universitare formate în perioada imediat premergătoare celui de-al doilea război mondial.

După moartea lui Stalin survenită în primăvara anului 1953, dar mai ales după marginalizarea lui Mihail Roller în cadrul „frontului istoricilor” începând cu anii 1954-1955, ei au putut prelua (natural, cu acordul decidenților politici) posturile de gestiune și control ale domeniului. În plus, o parte a istoricilor până în acel moment excluși din câmpul profesional au fost asociați la diverse proiecte, iar ulterior, treptat, au fost cooptați și reintegrați în munca științifică, în institutele de cercetare și mai târziu chiar și în instituțiile de învățământ superior din principalele centre universitare ale țării. De notat că fenomenul a avut o evoluție graduală și neuniformă. În același timp, pe parcursul celei de-a doua jumătăți a deceniului șase acești istorici, împreună cu discipolii lor și cu o serie de tineri întorși de la studii din URSS, cei mai mulți dintre istoricii „vechi” și-au concentrat eforturile pentru a îndeplini sarcina trasată de către prim-secretarul CC al PMR în decembrie 1955: întocmirea tratatului *Istoria României*. Lipsit de clișeele, distorsionările și mistificările stridente din *Istoria R.P.R.*, *Istoria României* a reprezentat, în intervalul 1960-1964, cotitura spre un discurs istoriografic hibrid, de tip marxist și naționalist în același timp. Fiind publicată într-o perioadă marcată de reevaluări, ezitări, incertitudini, reveniri și contradicții, lucrarea este prima și singura sinteză academică de istorie națională publicată în timpul regimului comunist în România. În egală măsură, ea este una dintre operele istoriografice oficiale relativ moderată atât în materie de excese marxist-leniniste, cât și naționaliste.

Primii câțiva ani care au urmat Congresului al IX-lea al PCR au constituit, în ceea ce privește evoluția și dezvoltarea cercetării istorice românești, o perioadă de nesperate deschideri și posibilități de manifestare în plan profesional. Convențional, perioada debutează aproximativ în jurul anilor 1964-1965 (moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej poate fi considerată un reper simbolic în acest sens) și se încheie cândva în anii 1974-1976, după publicarea sintezei istorice cuprinsă în *Programul PCR* din 1975, a variantei sale extinse *Probleme fundamentale ale istoriei patriei și Partidului Comunist Român* un an mai târziu, în urma desfășurării primului Congres al educației politice și al culturii socialiste. În capitolul III pe care l-am dedicat acestei perioade am încercat să prezint în linii generale – apelând la exemple, situații și episoade concrete care s-au petrecut atunci – mai curând limitele „liberalizării” pe „frontul istoriografic”, respectiv ale așa-zisei normalizări a vieții culturale pe

care politicile PCR ar fi creat-o. În tot cazul, la finele deceniului opt ea devenise deja o plăcută amintire atât pentru unii istorici, cât și pentru intelectualii români în genere. Din punctul de vedere al cadrului legislativ care reglementa funcționarea instituțiilor de profil, producția istoriografică a cunoscut un nou proces de centralizare asemănător cu cel derulat în prima parte a anilor 1950, însă de această dată fenomenul a avut un caracter mult mai pronunțat. La fel ca în perioada revoluției culturale, activiștii de partid și-au rezervat pe de-o parte dreptul de a monitoriza, controla și cenzura cu strictețe procesul de creare a cunoașterii istorice. Pe de alta, spre deosebire de epoca Mihail Roller-Leonte Răutu, activiști de partid metamorfozați în istorici au început și să *scrie* istorie, atacând toate epocile și problemele posibile ale trecutului, de la Antichitatea dacică până la „mărețele împliniri” pe care le-ar fi adus epoca Nicolae Ceaușescu. Începând cu luna ianuarie a anului 1977, istoria lor a inundat toate instituțiile de învățământ superior din România, obligate de-acum să introducă în planurile de învățământ un curs care să-i familiarizeze pe toți studenții cu principalele probleme de istorie a țării și a PCR.

În vara anului 1980, capitala României socialiste a găzduit ultima mare manifestare științifică cu participare internațională la a cărei organizare PCR a contribuit într-o măsură semnificativă. Pentru organizatorii români, el nu a constituit în primul rând un eveniment cu caracter strict științific ori intelectual, ci mai ales un prilej de a face propagandă internațională regimului politic ceaușist. După cum reiese cu limpezime din documentele aflate în arhiva fostului CC al PCR, pe președintele român îl interesa în primul rând să capitalizeze în beneficiul său personal „succesele” pe care istoricii români urmau să le obțină în cadrul celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice. Ca orice militanți ai frontului ideologic, și istoricii trebuiau să contribuie la consolidarea aureolei sale de „campion” al păcii mondiale. Cei câțiva istorici desemnați să reprezinte RSR au avut, din perspectivă științifică, și sarcina de a-și convinge confrății străini de justetea tezilor oficiale ale istoriografiei române, mai ales într-o serie de probleme istorice sensibile. Pe acestea le prezint și le discut mai pe larg în cea de-a doua secțiune a capitolului V.

În esența lor corecte, noțiunile de vechime, continuitate și unitate culturală, etnică, lingvistică și efemer politică a poporului român au fost simplificate și deformate abuziv, repetate obsesiv și proclamate cu o agresivitate prea puțin disimulată pe parcursul deceniului nouă. La fel cum procedaseră în 1938 autorii *Cursului scurt* de istorie a PC(b)US când au sărăcit brutal marxismul, și istoricii-activiști români în anii 1980 au schematizat într-o manieră caricaturală ideile-forță care au stat la temelia discursului identitar românesc modern încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În capitolele IV și V ale volumului său

redactat încă din anii 1976-1977, Vlad Georgescu repertoriază cele mai bizare excese discursive ale acestui nou gen de narațiune istoriografică de factură, la o primă vedere, naționalistă și socialistă. În realitate, discursul oficial sedimentat pe parcursul acelor ani în *Anale de istorie, Revista de istorie*, iar ulterior, în deceniul nouă codificat în cele șase volume care compun *Istoria militară a poporului român* editată sub egida Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară, nu a fost unul naționalist-socialist, ci național-stalinist: profund anti-științific, net anti-marxist și – date fiind efectele sale nocive asupra culturii române – în cele din urmă și anti-patriotic.

Volumul sus-amintit, pe care istoricul bucureștean Vlad Georgescu l-a încheiat în 1977, marchează finalul carierei sale profesionale în România comunistă consacându-l ca disident anti-comunist. Am dedicat ultimul capitol al prezentei lucrări personalității și activității sale exemplare, unică în peisajul cultural al României ceaușiste: a fost, într-adevăr, singurul istoric din RSR care a ales opoziția deschisă față de regimul comunist. Născut în 1937 la București într-o familie de „burghezi”, adolescența și tinerețea lui Vlad Georgescu au coincis cu anii cei mai negri ai stalinismului, respectiv cu perioada de relativă relaxare care a urmat morții lui Stalin. Biografia sa, până spre mijlocul anilor 1970, este una ca oricare alta, cât de poate de firească pentru un intelectual trăitor în vremurile respective. Singurul aspect care ar putea să-l deosebească de confrății săi cu vârste asemănătoare este ascensiunea sa profesională rapidă, în pofida faptului că nu a fost niciodată membru de partid. După ce a furnizat *Securității* câteva note benigne pe parcursul anilor 1960, istoricul-informator a fost abandonat de structuri și considerat inutil, un „rebut” al muncii informative. La mijlocul anilor 1970, simțind cum intră în impas din punct de vedere profesional, alege să nu-și mai „vadă de istorie” și să îmbrățișeze disidența. Descriu amănunțit în cuprinsul capitolului șase, pe baza documentelor păstrate în arhiva CNSAS, acest episod din viața sa precum și consecințele lui imediate. Deși încă din deceniul nouă al secolului trecut au circulat în rândul emigrației române felurite ipoteze și speculații referitoare la apartenența sa ascunsă fie la *Securitate*, fie la Central Intelligence Agency – cea din urmă idee nefiind altceva decât o dezinformare lansată chiar de către DSS în scopul decredibilizării istoricului – datele disponibile în clipa de față împiedică formularea unor concluzii definitive în acest sens.

Alegând să supun analizei instituții, personalități, probleme, reviste științifice și lucrări propriu-zise de istorie publicate în România comunistă, consider că interpretările pe care le propun în lucrare contribuie la completarea, nuanțarea și revizuirea înțelegerii pe care ne-o putem forma în legătură cu condiția istoricului înainte de 1989, a funcționării câmpului intelectual, a politicilor culturale comuniste și a mecanismelor de producere a cunoașterii.

Bibliografie selectivă

IZVOARE

A. Needitate.

I. Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității:

1. ACNSAS, Fond Informativ, Dosar nr. 195665;
2. ACNSAS, Fond Informativ, Dosar nr. 015155, vol. I, vol. II;
3. ACNSAS, Fond Rețea, Dosar nr. 041596, vol. I;
4. ACNSAS, Fond SIE, Dosar nr. 27085 (S39);
5. ACNSAS, Fond Rețea, Dosar nr. 041596, vol. I, vol. II, vol. III;
6. ACNSAS, Fond Penal, Dosar nr. 000038, vol. I, vol. II, vol. III, vol. IV, vol. V.

II. Arhivele Naționale Istorice Centrale – Fond CC al PCR, Secția de Propagandă și Agitație, 1949-1989.

B. Editate.

I. Volume de documente:

1. Banu, Florian, *Aprilie 1964. „Primăvara de la București”. Cum s-a adoptat „Declarația de independență” a României?*, București, Ed. Enciclopedică, 2004;
2. Berciu-Drăghicescu, Adina, *Facultatea de Litere a Universității din București. 150 de ani de învățământ filologic românesc, 1863-2013*, București, Ed. Universității din București, 2013;
3. Berindei, Mihnea; Dobrințu, Dorin; Goșu, Armand, *Istoria comunismului din România. Documente Nicolae Ceaușescu (1965-1971)*, Iași, Ed. Polirom, 2012;
4. Chiper, Ioan, Anton, Mioara, *Instaurarea regimului Ceaușescu. Continuitate și ruptură în relațiile româno-sovietice*, București, Ed. Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2003;

5. Cătănuș, Dan, *A doua destalinizare. Gh. Gheorghiu-Dej la apogeul puterii*, București, Ed. Vremea, 2005;
6. Cătănuș, Dan, *Intelectuali români în arhivele comunismului*, București, Ed. Nemira, 2006;
7. Corobca, Liliana, *Epurarea cărților în România (1944-1964): documente*, București, Ed. Tritonic, 2010;
8. Mocanu, Marin Radu, *Cenzura comunistă (documente)*, București, Ed. Albatros, 2001;
9. Opriș, Ioan, *Istoricii și Securitatea*, 2 vol, București, Ed. Enciclopedică, 2004-2006;
10. Pavelescu, Alina, Dumitru, Laura, *P.C.R. și intelectualii în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965-1972)*, București, Arhivele Naționale ale României, 2007;
11. Pleșa, Liviu, Neagoe-Pleșa, Elis, (editori), *Dosarul Ana Pauker. Plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 30 noiembrie – 5 decembrie 1961*, București, Ed. Nemira & CNSAS, 2006, 2 vol. ;
12. Zainea, Ion, *Cenzura istoriei, istoria cenzurată: documente (1966-1972)*, Oradea, Ed. Universității din Oradea, 2006;

BIBLIOGRAFIE

I. Literatură de specialitate:

1. Afanas'ev, Iuri N., „The Phenomenon of Soviet Historiography”, în *Russian Studies in History*, Vol. 40, No. 2, Fall 2001;
2. Buculei, Toader, *Clio încarcerată. Mărturii și opinii privind destinul istoriografiei românești în epoca totalitarismului comunist*, Brăila, Ed. Libertatea, 2000;
3. Burcea Mihai, Bosomitu, Ștefan, „Mihail Roller – «fantoma roșie» a istoriografiei românești, disponibilă aici: http://www.militiaspirituala.ro/detalii.html?tx_ttnews%5Btt_news%5D=224&cHash=58fd6edbd38428cd7a7a0e15dba8feda ;
4. Catalan, Gabriel, „Institutul de Istorie și Filozofie al Academiei RPR (1947-1951)”, în *Xenopoliana*, Tom VI, nr. 3-4, 1998;
5. Catalan, Gabriel, „Istoriografia română sub impactul modelului sovietic 1947-1955” în *Intelectualii și regimul comunist: istoriile unei relații. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România*, vol. IV, Iași, Ed. Polirom, 2009,

6. Cătănuș, Ana-Maria, (ed.), *Sfârșitul perioadei liberale a regimului Ceaușescu: minirevoluția culturală din 1971*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2005;
7. Cioroianu, Adrian, „Dilemele mimetismului istoriografic. Episodul Analelor Româno-Sovietice” în *Fațetele istoriei. Existențe, identități, dinamici. Omagiu academicianului Ștefan Ștefănescu* (ed. Tudor Teoteoi, Bogdan Murgescu, Șarolta Solcan), București, Ed. Universității din București, 2000;
8. Cioroianu, Adrian, *Ce Ceaușescu qui hante les Roumains. Le mythe, les représentations et le culte du Dirigeant dans la Roumanie communiste*, Éditions Curtea Veche, Bucarest, 2005;
9. David-Fox, Michael, „What Is Cultural Revolution?”, *Russian Review*, Vol. 58, No. 2 (Apr. 1999);
10. Deletant, Dennis, „Rewriting the Past: Trends in Contemporary Romanian Historiography”, în *Ethnic and Racial Studies*, (Jan. 1991), Vol. 14, No. 1;
11. Deliman, Ecaterina, *Socialismul și relațiile dintre națiunea socialistă română și naționalitățile conlocuitoare în țara noastră*, Cluj-Napoca, 1972;
12. Doboș, Dănuț, „Învățământul superior în regimul comunist. Universitatea din București 1945-1964” în *Arhivele Totalitarismului*, anul VIII, nr. 26-27 (1-2), 2000;
13. Enteen, George, “Marxists versus Non-Marxists: Soviet Historiography in the 1920s”, *Slavic Review*, vol. 35, no. 1 (Mar. 1976);
14. Ferro, Marc, *L’histoire sous surveillance. Science et conscience de l’histoire*, Paris, Calmann-Lévy, 1985;
15. Fitzpatrick, Sheila, „Cultural Revolution in Russia 1928-32”, în *Journal of Contemporary History*, Vol. 9, No. 1 (Jan., 1974);
16. Fitzpatrick, Sheila, „Culture and Politics under Stalin: A Reappraisal”, în *Slavic Review*, Vol. 35, No. 2 (Jun. 1976);
17. Fitzpatrick, Sheila, „Revisionism in Retrospect: A Personal View”, *Slavic Review*, Vol. 67, No. 3 (Fall, 2008);
18. Fürst, Juliane, „Prisoners of the Soviet Self? Political Youth Opposition in Late Stalinism” în *Europe-Asia Studies*, Vol. 54, No. 3 (May 2002);
19. Gabriel Moisa, *History, Ideology and Politics in Communist Romania*, Budapest, Eötvös Lorand University, 2012;
20. Georgescu, Vlad, *Politică și istorie. Cazul comuniștilor români, 1944-1977*, București, Ed. Humanitas, 2008;

21. *Hitchins, Keith, Mit și realitate în istoriografia română*, București, Ed. Enciclopedică, 1997;
22. Iacob, Bogdan Cristian, „Avatars of the Romanian Academy and the Historical Front: 1948 versus 1955” în *Stalinism Revisited* (ed. Vladimir Tismăneanu), Central European University Press, Bugapest-New York, 2009;
23. Iacob, Bogdan Cristian, „Un pact pentru eternitate. Intelectualii și partidul în 1964”, studiu disponibil online în revista LaPunkt, <http://www.lapunkt.ro/2014/05/01/un-pact-pentru-eternitate-intelectualii-si-partidul-in-1964/>;
24. Kellogg, Frederick, *O istorie a istoriografiei române*, Iași, Institutul European, 1996;
25. Maria Someșan, Mircea Iosifescu, „Modificarea structurii Universității în anii consolidării regimului comunist”, în *Analele Sighet. Anul 1948 – instituționalizarea comunismului*, București, Fundația Academia Civică, 1998;
26. Markwick, Roger D., *Rewriting History in Soviet Russia. The Politics of Revisionist Historiography, 1956-1974*, New York, Palgrave, 2001;
27. Mihalache, Andi *Istorie și practici discursive în România „democrat-populară”*, București, Ed. Albatros, 2003;
28. Mihalache, Andi, „Ideologie și politică în istoriografia română (1948-1965)” în *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”*, XXXVI, 1999;
29. Mihalache, Andi, „Iluminismul transilvan în istoriografia perioadei 1948-1965”, în *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, nr. 4-5, 2000/2001;
30. Moisa, Gabriel, „Despre manipularea istoriografiei în comunism” în *Studii de istoriografie românească*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2008;
31. Moisa, Gabriel, *Istoria Transilvaniei în istoriografia românească, 1965-1989*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2003;
32. Moisa, Gabriel, *Istorie și politică în România comunistă*, Oradea, Ed. Universității din Oradea, 2008;
33. Moldovan, Grigore Claudiu, „Sovietization of Historiography during Cultural Stalinism. New Perspectives”, *Anuarul Institutului de Istorie “G. Barițiu” din Cluj-Napoca*, tom LI, 2012;
34. Müller, Florin, *Politică și istoriografie în România (1948-1964)*, Cluj-Napoca, Ed. Nereamia Napocae, 2003;
35. Ornea, Zigu, „O carte despre anii 1955-1960”, în *România literară*, nr. 3, 2001, articol disponibil online http://www.romlit.ro/o_carte_despre_anii_1955-1960/;

36. Papacostea, Șerban, „Captive Clio: Romanian Historiography under Communist Rule” în *European History Quarterly*, (SAGE, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi), Vol. 26 (1996) ;
37. Petrencu, Anatol, *Învățămintul istoric în România (1948-1989)*, Chișinău, Ed. Știința, 1991;
38. Pleșa, Liviu, „Mihail Roller și stalinizarea istoriografiei românești” în *Annales Universitatis Apulensis Series Historica*, nr. 10/1, 2006;
39. Popa, Radu, „Arheologia română sub presiune. Activiști și securiști în templul lui Clio”, în 22, an I, 1990;
40. Scurtu, Ioan, „De la închisoarea Sighet la Academia R.S. România. Studiu de caz: Constantin C. Giurescu”, în *Arhivele Totalitarismului*, An XXI, nr. 78-79 (1-2), 2013,
41. Stan, Apostol, *De veghe la scrierea istoriei (Securitatea)*, București, Ed. Curtea Veche, 2012;
42. Stoica, Stan, *Istoriografia românească între imperativele ideologice și rigorile profesionale 1953-1965*, București, Ed. Meronia, 2012;
43. Țăranu, Liviu, „Vlad Georgescu în dosarele Securității”, în *Magazin istoric*, nr. 7, iulie 2008;
44. Velimirovici, Felician, „«De ce nu ți-ai văzut de istorie?» Bibliotecarul, sau despre opțiunea de a trăi în adevăr în România comunistă”, în *Politici culturale și modele intelectuale în România*, ed. Lucian Nastasă-Kovacs, Dragoș Sdrobiș, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2013;
45. Velimirovici, Felician, „Naționalism, romantism și socialism în revista «Lupta întregului popor»”, în *Arhivele Totalitarismului*, nr. 78-79, (1-2), 2013;
46. Zub, Alexandru, „Istoricul în fața duratei imediate: aportul ego-istoriei”, în *Istoria recentă în Europa. Obiecte de studiu, surse, metode*, București, 2002, Ed. Colegiul Noua Europă;
47. Zub, Alexandru, „Romania’s Sovietization: historiographical implications”, în *Sovietization in Romania and Czechoslovakia. History, Analogies, Consequences*, edited by Alexandru Zub & Flavius Solomon, Oldřich Tůma & Jiří Jindra, Iași, Ed. Polirom, 2003;
48. Zub, Alexandru, *Orizont închis. Istoriografia română sub dictatură*, Iași, Institutul European, 2000.

II. Literatură autoreflexivă:

1. Besançon, Alain, *Une génération*, Paris, Ed. Julliard, 1987;
2. Boia, Lucian, *Istoriile mele: Eugen Stancu în dialog cu Lucian Boia*, București, Ed. Humanitas, 2012;
3. Chaunu, Pierre, *L'historien dans tous ses états*, II, Paris, Perrin, 1984;
4. Ciachir, Nicolae, *Un istoric român ancorat în lumea contemporană. Evocări*, București, Ed. Oscar Print, 2003;
5. Constantiniu, Florin, *De la Răutu și Roller la Mușat și Ardeleanu*, București, Ed. Enciclopedică, 2007;
6. Georgescu, Titu *Tot un fel de istorie*, vol. I și II, Râmnicu-Vâlcea, Ed. Conphays, 2002;
7. Giurescu, Constantin C., *Cinci ani și două luni în penitenciarul din Sighet*, București, Ed. Fundației Culturale Române, 1994;
8. Giurescu, Dinu C. *De la Sovromconstrucții nr. 6 la Academia Română. Amintiri, mărturii*, București, Ed. Meronia, 2008;
9. Ioniță, Gheorghe I., *O viață, un destin. Istorii știute și neștiute*, București, Ed. Cartea universitară, 2007;
10. Khrushchev, Sergei, (ed.), *Memoirs of Nikita Khrushchev, volume 3 Statesman [1953-1964]*, The Pennsylvania State University Press, University Park, Pennsylvania, 2007;
11. Nora, Pierre, *Essais d'ego-histoire*, Paris, Ed. Gallimard, 1987;
12. Prodan, David, *Memorii*, ediție îngrijită de Aurel Răduțiu, București, Ed. Enciclopedică, 1993;
13. Rădulescu-Zoner, Șerban, *A fost un destin. Amintiri, mărturii, dezvăluiri*, București, Ed. Paideia, 2003;
14. Stan, Apostol, *Istorie și politică în România comunistă*, București, Ed. Curtea Veche, 2010;
15. Țugui, Pavel, *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej*, București, Ed. Ion Cristoiu, 1999;
16. Zane, Gheorghe, *Memorii 1939-1974*, București, Ed. Expert, 1997;
17. Zub, Alexandru, *Oglinzi retrovizoare. Despre istorie, memorie și morală în România*, Iași, Ed. Polirom, 2003.

III. Documente de partid, expuneri și cuvântări ale liderilor comuniști:

1. Ceaușescu, Nicolae, „Expunere cu privire la stadiul actual al edificării socialismului în țara noastră, la problemele teoretice, ideologice și activitatea politică, educativă a partidului prezentată la plenara lărgită a Comitetului Central al Partidului Comunist Român. 1-2 iunie 1982”, în *Anale de istorie*, anul XXVIII, nr. 4, 1982;
2. Ceaușescu, Nicolae, „P.C.R. – continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste”, în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 1, București, Ed. Politică, 1966;
3. Ceaușescu, Nicolae, *Raport la cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, București, Ed. Politică, 1979;
4. Ceaușescu, Nicolae, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 19, București, Ed. Politică, 1980;
5. Ceaușescu, Nicolae, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 24, București, Ed. Politică, 1983;
6. Ceaușescu, Nicolae, *Cuvântare la Congresul al III-lea al educației politice și culturii socialiste, 17 august 1987*, București, Ed. Politică, 1987;
7. Ceaușescu, Nicolae, „Cuvântare la adunarea solemnă organizată cu prilejul aniversării a 65 de ani de la făurirea PCR”, în *Anale de Istorie*, nr. 3, 1986;
8. Ceaușescu, Nicolae, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 5, București, Ed. Politică, 1971;
9. Ceaușescu, Nicolae, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 6, București, Ed. Politică, 1972;
10. Ceaușescu, Nicolae, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 1, București, Ed. Politică, 1968;
11. *Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român*, București, Ed. de stat pentru literatură politică, 1956;
12. *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român*, București, Ed. Politică, 1969,
13. *Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, București, Ed. Politică, 1962;
14. *Istoria Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice. Curs scurt*, București, Ed. P.C.R., 1946;
15. Lenin, Vladimir Ilici, *Opere complete*, vol. 26 (ediția a II-a), București, Ed. Politică, 1964;

16. Lenin, Vladimir Ilici, *Opere complete*, vol. 3, (ediția a II-a), București, Ed. Politică, 1961;
17. Stalin, Iosif V., *Despre materialismul dialectic și materialismul istoric*, București, Editura pentru literatură politică, 1954;
18. Stalin, Iosif V., *Opere*, vol. 13, Editura pentru literatură politică, 1952.

IV. Interviuri de istorie orală:

1. Interviu cu Prof. Univ. Dr. Ioan Scurtu, realizat de autor în București, la data de 20. 10. 2009;
2. Interviu cu Prof. Univ. Dr. Șerban Papacostea, membru corespondent al Academiei Române, realizat de autor în București la data de 3 iunie 2010;
3. Interviu cu Acad. Prof. Univ. Dr. Camil Mureșanu, realizat de autor în Cluj-Napoca, la data de 20. 01. 2010;
4. Interviu cu Acad. Prof. Univ. Dr. Dinu C. Giurescu, realizat de autor în București, la data de 4. 12. 2009;
5. Interviu cu Prof. Univ. Dr. Zoe Petre, realizat de autor la data de 9.03. 2010;
6. Interviu cu Prof. Univ. Dr. Lucian Boia realizat de autor în București, la data de 13. 04. 2011.

V. Istoriografie produsă în România între anii 1948 și 1989:

1. „Împotriva ideologiei burgheze a cosmopolitismului” în *Studii. Revistă de știință și filosofie*, Anul II, nr. 1, (1949);
2. “Dezbaterile privind macheta vol. II din tratatul «Istoria României»”, în *Studii. Revistă de istorie*, Anul XIV, nr. 1, 1961;
3. „Consfătuirea istoricilor din R.P.R. (16-17 ianuarie 1953)”, în *Studii. Revistă de istorie și filosofie*, Anul VI, nr. 1 (ianuarie-martie 1953) ;
4. „Contribuția revistei «Studii» la dezvoltarea istoriografiei marxist-leniniste în România (cu prilejul împlinirii a 15 ani de apariție”, în *Studii. Revistă de istorie*, Anul XV, nr. 6 (1962) ;

5. „Din partea comitetului de redacție. În legătură cu discuția privitoare la cartea tov. S. Știrbu: «Răscoala din 1821 și legăturile ei cu evenimentele internaționale»”, în *Studii. Revistă de istorie*, Anul X, nr. 4, 1957;
6. „Discuția publică cu privire la «iobăgia a doua în țările din centrul și răsăritul Europei» și «iobăgia a doua în Moldova și Țara Românească»”, în *Studii. Revistă de istorie*, Anul XIV, nr. 3, 1961;
7. „Întâlnirea tovarășului Nicolae Ceaușescu cu oamenii de știință din domeniul istoriei. Obiective prioritare ale istoricilor români la al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice” în *Revista de Istorie*, tom 33, nr. 7-8, 1980;
8. „La semicentenarul Partidului Comunist Român”, în *Studii. Revistă de istorie*, Tom. 24, nr. 3, 1971;
9. „Lămurire” în *Studii. Revistă de istorie și filosofie*, nr. 3, an 2, 1949;
10. „Mesajul Peședintelui Nicolae Ceaușescu adresat participanților la cel de-al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice”, în *Revista de Istorie*, tom 33, nr. 9, 1980;
11. „Pentru aplicarea consecventă a teoriei marxist-leniniste în cercetările istorice”, în *Studii. Revistă de istorie*, Anul XI, nr. 6, 1958;
12. „Problemele tratatului Istoria României. Sesiunea consacrată dezbaterii machetei volumului III”, în *Studii. Revistă de istorie*, Anul XV, nr. 1, 1962;
13. „Știința istorică în fața noilor imperative” în *Revista de istorie*, tom 35, nr. 7, 1982,
14. Antip, Constantin, „Independența”, în *Magazin istoric*, Anul XVII, Nr. 2 (190), ianuarie 1983;
15. Ar. Pagu, „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.”, în *Studii. Revistă de istorie*, Anul VIII, nr. 5-6 (septembrie-decembrie) 1955;
16. Berindei, Dan, „Cel de-al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice și participarea istoricilor români”, în *Revista de Istorie*, tom 33, nr. 10, 1980;
17. Berindei, Dan, „Memorii sincere sau dreapta măsură în judecarea trecutului (1)”, în *Dosarele istoriei*, An. IV, nr. 11 (39), 1999;
18. Bodea, Cornelia, Câdea, Virgil, *Transylvania in the History of the Romanians*, Boulder, Colorado, distributed by Columbia University Press, New York, 1982;
19. Ceaușescu, Ilie, „Partidul Comunist Român – continuatorul celor mai glorioase tradiții ale luptei pentru apărarea patriei” în *Lupta întregului popor*, nr. 2, 1986;
20. Ceaușescu, Ilie, „La început de drum” în *Lupta întregului popor*, nr. 1;
21. Ceaușescu, Ilie, „Oastea la români: 2000 de ani de lupte pentru apărarea gliei străbune, a libertății și independenței poporului” în *Lupta întregului popor*, nr. 2, 1984;

22. Ceaușescu, Ilie, „Unitatea – trăsătură definitorie a evoluției istorice a poporului român” în *Lupta întregului popor*, nr. 4, 1986;
23. Ceaușescu, Ilie, *Transilvania, străvechi pământ românesc*, București, Ed. Militară, 1988;
24. Chereșteșiu, Victor, Stănescu, Eugen, Ionașcu, Ion, „Despre dezvoltarea științei istorice din Republica Populară Română în deceniul 1944 – 1954, în *Studii. Revistă de istorie și filozofie*, anul 6 (iulie-septembrie 1954);
25. Ciocan, Rodica, „Orientări în istoriografia sovietică” în *Analele Româno-Sovietice*, anul I, nr. 4, (martie-aprilie 1947);
26. Constantinescu, Miron, Daicoviciu, Constantin, Daicoviciu, Hadrian, Lungu, Traian, Oprea, Ion, Pascu, Ștefan, Petric, Aron, Porțeanu, Alexandru, Smarandache, Gheorghe, *Istoria României*, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1969;
27. Constantinescu-Iași, Petre, „Cercetarea istoriei contemporane a României în anii puterii populare”, în *Studii. Revistă de istorie*, Anul XV, nr. 6 1962;
28. Constantinescu-Iași, Petre, „Congresul internațional al istoricilor de la Roma din septembrie 1955”, în *Studii*, Anul IX, nr. 1, 1956;
29. Constantinescu-Iași, Petre, „Despre activitatea din domeniul istoriei și literaturii” în *Analele Academiei R.P.R.*, Seria C, Tomul I, Memoriul I, București, 1948;
30. Constantinescu-Iași, Petre, *Realizările istoriografiei române între anii 1945-1955*, București, Societatea de științe istorice și filologice, 1955;
31. Daicoviciu, Constantin, „«Istoria României», sarcină principală a istoricilor din patria noastră”, în *Studii. Revistă de istorie*, Anul XIII, nr. 3, 1960;
32. Daicoviciu, Constantin, Stănescu, Eugen, „Problemele principale ale cercetării istoriei României în anii puterii populare”, în *Studii. Revistă de istorie*, Anul XV – 1962, nr. 6;
33. Edroiu, Nicolae, „Horea Rex Daciae. Semnificația internă și răsunetul internațional al marii răscoale populare din 1784” în *Lupta întregului popor*, nr. 2, 1984;
34. Georgescu, Titu, „Despre revista «Analele Institutului de istorie a partidului»”, în *Cercetări filozofice*, Anul VII, Nr. 3, 1960;
35. Giurescu, Constantin C., „Despre relațiile româno-egiptene și contribuția României la construcția canalului de Suez”, în *Studii. Revistă de istorie*, Anul X, nr. 1, 1957;
36. *Magazin istoric*, nr. 12/1977, nr. 10/1978, nr. 4, 6/1979, nr. 1, 2, 4, 5, 6, 7, 9/1980.
37. Maior, Liviu, „Cînd a răsunat tunicul lui Horea” în *Lupta întregului popor*, nr. 2, 1984;

38. Mureșan, Camil, „550 de ani de la înscăunarea lui Vlad Dracul pe tronul Țării Românești Muntenia. O viață dedicată luptei pentru apărarea independenței țării”, în *Lupta întregului popor*, nr. 4, 1986;
39. Mureșanu, Camil, „Amintiri dintr-un amfiteatru universitar” în *L-am cunoscut pe Academicianul David Prodan*, Zalău, Ed. Dacia Porolissensis, 2002;
40. Mușat, Mircea, „Războiul antihitlerist – războiul întregului popor” în *Lupta întregului popor*, nr. 2, 1985;
41. Mușat, Mircea, Ardeleanu, Ion, „600 de ani de la urcarea pe tron a domnitorului Mircea cel Mare”, în *Lupta întregului popor*, nr. 3, 1986;
42. Mușat, Mircea, Ardeleanu, Ion, „Vechimea și continuitatea în spațiul carpato-danubiano-pontic – Caracteristici fundamentale ale istoriei poporului român” în *Lupta întregului popor*, număr special, 1986;
43. Mușat, Mircea, Ardeleanu, Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1983;
44. N. Adăniloiaie, N. Camariano, S. Iancovici, I. Neacșu, Al. Vianu, „Pe marginea lucrării tov. S. Știrbu: «Răscoala din 1821 și legăturile ei cu evenimentele internaționale»”, în *Studii. Revistă de istorie*, Anul X, nr. 4, 1957;
45. N. Huscariu, D. Rosenzweig, Gh. Diaconu, S. Safta, „Probleme de istorie generală în lucrarea profesorului S. Știrbu: «Răscoala din 1821» și legăturile ei cu evenimentele internaționale”, în *Studii. Revistă de istorie*, An X, nr. 4, 1957;
46. Oțetea, Andrei, „Centenarul Academiei Republicii Socialiste România”, în *Studii. Revistă de istorie*, Tom. 19, nr. 6, 1966;
47. Oțetea, Andrei, „Dezvoltarea științei istorice românești după 23 august 1944” în *Studii*, Anul XII, nr. 4, 1959;
48. Oțetea, Andrei, „Legământul lui Tudor Vladimirescu față de Eterie”, în *Studii. Revistă de istorie*, nr. 2-3, an IX (1956) ;
49. Oțetea, Andrei, „O nouă istorie a mișcării din 1821”, în *Studii. Revistă de istorie*, Anul X, nr. 2, 1957;
50. Panaitescu, Petre P., „Marea adunare a țării, instituție a orînduirii feudale în țările române”, în *Studii. Revistă de istorie*, Anul X, nr. 3;
51. Pascu, Ștefan, Ștefănescu, Ștefan (coord.), *Jocul periculos al falsificării istoriei*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1986;
52. Pascu, Ștefan, Mușat, Mircea, Constantiniu, Florin, „Falsificarea conștientă a istoriei sub egida Academiei Ungare de Științe”, în *Anale de istorie*, anul XXXIII, nr. 2, 1987;

53. Pascu, Ștefan, „Cu privire la istoria poporului român” în *Lupta întregului popor*, nr. 3, 1985;
54. Popescu-Doreanu, Nicolae, „Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice, călăuză strălucită pentru tânăra noastră știință a istoriei”, în *Studii. Revistă de istorie și filosofie*, anul 3, nr. 1 (ianuarie-martie 1950) ;
55. Popescu-Puțuri, Ion, „15 ani de realizări remarcabile în dezvoltarea științei istorice românești”, în *Anale de istorie*, anul XXVI, nr. 3, 1980;
56. Roller, Mihail, *Probleme de istorie. Contribuții la lupta pentru o istorie științifică în R.P.R.*, București, Ed. Partidului Muncitoresc Român, 1951;
57. Roller, Mihail, (coord.), *Istoria R.P.R.*, București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1952;
58. Roller, Mihail, „Realizări și sarcini noi pe tărâmul științelor istorice” în *Studii. Revistă de istorie și filozofie*, nr. 4, 1949;
59. Roller, Mihail, „Sarcini noi în studiul istoriei Romîniei”, în *Studii. Revistă de istorie și filozofie*, nr. 1, 1949;
60. Roller, Mihail, „Pe drumul revoluției noastre culturale” în *Lupta de clasă*, seria a V-a, nr. 2, octombrie-decembrie 1948;
61. Sadoveanu, Mihail, „Uniunea Sovietică – muncă, demnitate, forță” în *Studii. Revistă de istorie și filosofie*, nr. 4, an 2, 1949;
62. Stanislav, Emanoil, „Lupta întregului popor pentru apărarea patriei de la geto-daci până în contemporaneitate” în *Lupta întregului popor*, număr special, 1986;
63. Stoicescu, Nicolae, Hurdubețiu Ion, *Continuitatea daco-romanilor în istoriografia română și străină*, București, Ed. Politică, 1984;
64. Știrbu, Solomon, „Recenzia unei pretinse recenzii (Răspuns lui A. Oțetea)”, în *Studii. Revistă de istorie*, Anul X, nr. 3, 1957;
65. Știrbu, Solomon, *Răscoala din 1821 și legăturile ei cu evenimentele internaționale*, București, Ed. de stat pentru literatură politică 1956;
66. Tudor, Gheorghe, „Oastea geto-dacilor – factor activ în lupta împotriva cotropirii străine, pentru libertate și independență” în *Lupta întregului popor*, nr. 1, 1986;
67. Udrea, Traian, „Despre unele probleme privind știința istorică în RPR”, în *Studii*, Anul 8, nr. 1 (ianuarie-februarie) 1955;
68. Zahariade, Mihail, „Sîntem aici dintotdeauna. Formarea poporului român” în *Lupta întregului popor*, nr. 4, 1987;

69. Zub, Alexandru, *De la istoria critică la criticism*, București, Ed. Academiei RSR, 1985;

70. Zub, Alexandru, *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, Ed. Junimea, 1989.

VI. Dicționare și enciclopedii:

1. Cătănuș, Dan, (coord.), *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Instituții de partid, de stat, obștești și cooperatiste*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012;
2. Courtois, Stephane (coord.), *Dicționarul comunismului*, Iași, Ed. Polirom, 2008;
3. *Great Historians from Antiquity to 1800. An International Dictionary* (Lucian Boia Editor-in-Chief), Greenwood Press, Westport, 1989;
4. *Great Historians of the Modern Age. An International Dictionary*, (Lucian Boia Editor-in-Chief) Greenwood Press, Westport, 1991;
5. Neagoe, Stelian, *Istoria Guvernelor României*, ed. a II-a revizuită și adăugită, București, Ed. Machiavelli, 1999;
6. Rusu, Dorina N., *Dicționarul membrilor Academiei Române 1866-2010*, ed. a IV-a revăzută și adăugită, București, Ed. Enciclopedică, 2010;
7. Rusu, Dorina N., *Istoria Academiei Române în date (1866-1996)*, București, Ed. Academiei Române, 1997;
8. Ștefănescu, Ștefan (coord.), *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978.